

**«ПРОБЛЕМИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ,
СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ТА ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ
РЕГІОНІВ»**

РЕКОМЕНДАЦІЇ

**сьомої міжнародної
науково-практичної
конференції
(до 95-річчя НАН України)**

***8-11 жовтня 2013 року
м. Дніпропетровськ, Україна***

Організатори конференції:

Відділення наук про Землю НАН України

Інститут проблем природокористування та екології НАН України

Придніпровський науковий центр НАН України і МОН України

Дніпропетровська обласна державна адміністрація

Дніпропетровська обласна рада

Дніпропетровська міська рада

Міжнародна федерація «Друзі Землі Європи» (Friends of the Earth Europe)

Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка

Національна металургійна академія України

Місце проведення конференції:

Інститут проблем природокористування та екології НАН України

Учасники конференції представляли:

9 країн Світу (Алжир, Бельгія, Великобританія, Грузія, Казахстан, Нідерланди, Росія, США, Україна), 13 іноземних і 17 українських міст, 17 іноземних і 90 українських організацій, 30 установ НАН України, подали 155 доповідей.

На пленарних засіданнях конференції виступили:

Бандопадхайя С., проф., Аляскінський університет, м. Фербанкс (США)

Булат А.Ф., академік НАН України, д-р техн. наук, проф., голова Придніпровського наукового центру НАН України і МОН України, м. Дніпропетровськ (Україна)

Геллер Д., міжнародний координатор Міжнародної федерації “Друзі Землі Європи”, м. Брюссель (Бельгія)

Мацко Н.А., д-р техн. наук, Інститут системного аналізу Російської академії наук, м. Москва (Росія)

Сімон А., Міжнародна федерація «Друзі Землі Європи», керівник компанії добувних галузей промисловості, м. Брюссель (Бельгія)

Ткач В.П., академік НААН України, д-р с.-г. наук, проф., директор Українського науково-дослідного інституту лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М. Висоцького, м. Харків (Україна)

Хвесик М.А., академік НААН України, д-р екон. наук, проф., директор Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», м. Київ (Україна)

Шапар А.Г., член-кореспондент НАН України, д-р техн. наук, проф., директор Інституту проблем природокористування та екології НАН України, м. Дніпропетровськ (Україна), інші.

Учасники конференції відвідали Дніпропетровський аерокосмічний музей Національного центру аерокосмічної освіти молоді України ім. О.М.Макарова, електросталеплавильний завод нового покоління «Інтерпайп Сталь», Північний гірничозбагачувальний комбінат (м. Кривий Ріг), Криворізький ботанічний сад НАН України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

сьомої міжнародної науково-практичної конференції
«Проблеми природокористування, сталого розвитку
та техногенної безпеки регіонів»

08-11 жовтня 2013 р.

Дніпропетровськ

Ми, учасники сьомої міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів»,

усвідомлюючи разом з прогресивним людством свою відповідальність за кращу долю Землі,

підтримуючи прагнення народів жити в безпечному природному середовищі,
підтверджуючи необхідність прискореного переходу країн на принципи сталого розвитку,

відзначаючи позитивні зрушення у напрямках сталого розвитку, що відбулися на теренах України,

констатуємо позитивний досвід Дніпропетровської області щодо переходу на принципи сталого розвитку; при впровадженні каскадного способу використання природних ресурсів, ресурсозберігаючих екоорієнтованих технологій на гірничозбагачувальних комбінатах Кривбасу (Північний, Інгулецький, інші), електросталеплавильному (Інтерпайп Сталь), акумуляторних (Іста, Веста Індастріал) заводах; відродженні порушених виробничою діяльністю земель в якості елементів екомережі (заказники «Візірка» Інгулецького ГЗК, «Богданівський» Орджоникідзевського ГЗК, «Грушевський» Марганецького ГЗК, «Вершина» Просянівського комбінату); створенні комплексних систем екомоніторингу у містах переробки уранової сировини (Дніпродзержинськ, Жовті Води), ін.,

наголошуємо на необхідності якнайшвидшого розв'язання екологічних проблем техногенно навантажених регіонів України, у тому числі Придніпров'я, Донбасу,

визнаємо важливу роль комплексних систем екомоніторингу усіх рівнів у збереженні довкілля і забезпеченні здоров'я людини ,

підтримуючи зусилля Інституту проблем природокористування та екології НАН України, інших зацікавлених організацій і громадських структур стосовно забезпечення сталого функціонування басейну р.Дніпро,

наголошуємо, що стратегічна екологічна оцінка повинна мати провідну роль при розробці і прийнятті планів, програм, політики розвитку територій,

висловлюємо необхідність інтегрування предмету сталого розвитку у просвітницькі програми усіх рівнів, включаючи професійну підготовку і безперервну освіту,

підкреслюємо при цьому, що просвітництво в інтересах сталого розвитку є інвестицією у наше майбутнє і потребує належних ресурсів на його організацію,

пам'ятаючи про необхідність і важливість міжнародного співробітництва у напрямках сталого розвитку, екомоніторингу, еко- та техногенної безпеки, створення національної екомережі,

закликаємо усіх всіляко сприяти досягненню цілей сталого розвитку в інтересах теперішнього і майбутніх поколінь.

Разом з тим нас турбує ситуація, коли:

сталий розвиток ще не став домінуючою ідеологією і не має всебічного законодавчого підтвердження;

проголошений перехід України найближчим часом у число провідної «двадцятки» світу як сучасної держави з конкурентною економікою XXI століття поки не є превалюючим фактором у суспільстві;

не приділяється належної уваги науковим дослідженням з актуальних питань сталого розвитку, впровадженню їх результатів в економіку і соціальну політику; збереження природного середовища;

не виконуються у повному обсязі діючі вимоги стосовно режиму водоохоронних зон і прибережних смуг водних об'єктів, дотримання у них правил господарювання, не приймаються відповідні заходи до їх порушників;

не визначені в натурі межі багатьох існуючих об'єктів природно-заповідного фонду і не додержується їх статус;

не здійснюються заходи щодо створення нових та розширення діючих об'єктів природно-заповідного фонду, розвитку екомережі, виділенню для них необхідних земель, а також фінансування наукових досліджень у цих напрямках;

прогресивні починання вчених не завжди підтримуються державою і бізнесом;

громадська думка зі злободенних питань діяльності держави не враховується належним чином.

Заслухавши та обговоривши питання порядку денного конференції, виходячи із їх результатів та наданих пропозицій,

рекомендуємо:

1. Верховній Раді, Кабінету Міністрів України:

- прийняти законодавчий акт щодо загальної Концепції переходу України до сталого розвитку, а також пов'язані з ним нормативно-правові документи відносно державної політики розвитку регіонів, міст, господарських комплексів, видів діяльності на основі принципів сталого розвитку;

- створити державний орган, який відповідав би за розробку і здійснення політики сталого розвитку країни;

- визначитися з нормативними показниками науково-технічного рівня окремих галузей господарювання, підприємств, технологій з метою досягнення за їх допомогою світових стандартів виробництва, випуску конкурентоспроможної продукції, зниження техногенного тиску на довкілля і здоров'я людей, у т.ч. за рахунок зменшення видобутку природних ресурсів для експорту;

- при прийнятті рішень щодо широкомасштабного використання будь-якого природного ресурсу ввести практику всебічного екосистемного дослідження його впливу на стан довкілля території;

- впроваджувати механізми державного стимулювання переходу на засади сталого розвитку шляхом надання преференцій суб'єктам господарювання, які запроваджують технології енерго- та ресурсозбереження, каскадного використання відходів, відновлення порушених земель, розробляють і виконують дієві заходи з безпечного виведення із експлуатації виробництв, що закінчили строк дії чи застарілих;

- запровадити державну наукову політику на основі конкурентної переваги національної науки, кращих досягнень світового досвіду, у т.ч. при побудові та використанні науково-освітніх систем;

- звернути увагу на необоротне погіршення стану екосистеми басейну р. Дніпро і необхідність визначення шляхів її переводу до режиму сталого функціонування;

- вважати за необхідне реформувати Басейнову раду р.Дніпро, зосередивши її діяльність на забезпеченні сталого функціонування екосистеми водозбірного басейну р.Дніпро;

- вирішити проблему відведення земель для створення екокоридорів Національної і територіальних екомереж.

2. Міністерству промислової політики України:

- посилити державне регулювання і нагляд за збалансованим з інтересами майбутніх поколінь використанням і охороною надр, визначенням раціонального рівня добування корисних копалин з урахуванням суспільних інтересів;

- запровадити дієвий механізм контролю за повнотою розроблення родовищ корисних копалин; здійсненням технічної і біологічної рекультивациі порушених територій; охороною біорізноманіття, у т.ч. на створюваних техногенних ландшафтних заказниках і в екомережі, виконанням комплексу реабілітаційних заходів по закінченню гірничих робіт;

- ініціювати наукові дослідження, розробку нормативно-технічної документації для умов добування корисних копалин на великих глибинах, при формуванні і освоєнні техногенних родовищ, підготовці до виводу із експлуатації гірничих підприємств.

3. Центральному комітету профспілки металургів і гірників України підтримувати і сприяти подоланню кризового екологічного стану Донецько-Придніпровського та інших екологічно напружених регіонів, приймати активну участь у вирішенні питань екологічної та техногенної безпеки, захисту і відновлення довкілля, у т.ч. на порушених гірничими роботами територіях, створенню на них природних заказників і екомережі, розвитку екологічної освіти і виховання членів профспілки та їх сімей в ім'я їх здоров'я та збереження природного середовища.

4. Міністерству екології та природних ресурсів України:

- продовжити удосконалення Державної системи екологічного моніторингу з метою забезпечення контролю не тільки окремих компонентів довкілля, але й комплексної оцінки екологічного стану територій, розробки алгоритмів

управлінських рішень, урахування принципів сталого розвитку з пріоритетом екологічного фактору;

- запровадити механізм квотування та накладання вето на вилучення окремих природних ресурсів з надр, якщо це може привести до суттєвого погіршення екологічної ситуації, негативного впливу на здоров'я населення;

- забезпечувати безумовне додержання норм режиму водоохоронних зон і прибережних смуг водних об'єктів, виконання на них правил господарювання;

- сприяти створенню нових та розширенню існуючих об'єктів природно-заповідного фонду, підвищенню лісистості територій, визначенню в натурі меж діючих об'єктів природно-заповідного фонду;

- підтримати і розповсюджувати досвід Дніпропетровської області з розбудови комплексних систем екомоніторингу, створення природних заказників на порушених виробничою діяльністю землях;

- у рамках «Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну р.Дніпро на період до 2021р.» розглянути пропозиції даної конференції стосовно забезпечення переведення цього басейну до природного стану.

5. Прокуратурі України суттєво підвищити ефективність контролю за виконанням норм природоохоронного законодавства, вживати дієві заходи щодо припинення порушень, пов'язаних з відсутністю проектів водоохоронних зон у містах і населених пунктах або їх свідомого невиконання; реалізацією вимог законодавства щодо проектування, функціонування та винесення в натуру меж створених заказників; а також забудовою прибережних зон водойм, островів, ін.

6. Просити Національну академію наук України, Комітети Верховної Ради України з питань науки і освіти, екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, Дніпровське басейнове управління водних ресурсів розглянути пропозиції науковців і громадських організацій з проблем повернення р. Дніпро до природного стану і через засоби масової інформації повідомити суспільство про прийняті рішення, заходи, програми у цьому напрямі.

7. Місцевим органам влади:

- сприяти впровадженню принципів сталого розвитку в усі сфери діяльності територій;

- запроваджувати комплексні регіональні, міські, локальні, об'єктові системи екомоніторингу, як основу для поліпшення стану навколишнього середовища, здоров'я людей;

- контролювати і впливати на науково-технічний рівень виробництв, транспорту, комунального господарства, інших господарських структур з метою підвищення економічної ефективності і зниження техногенного тиску на довкілля;

- ініціювати рекультивацию порушених виробництвом земель, особливо зон провалів та лійкоутворення, створення на них заказників, зелених зон, формування місцевих екомереж;

- в найкоротший термін забезпечити додержання вимог законодавства з режиму водоохоронних зон і прибережних смуг водних об'єктів, дотримання на них правил господарювання;

- на основі Орхуської конвенції про доступ до інформації сприяти залученню громадськості до прийняття рішень з питань сталого розвитку, збереження довкілля, екологічної освіти тощо.

8. Науковим, проектним, конструкторським організаціям, вищим навчальним закладам:

- керуватись принципами сталого розвитку, здійснювати і поширювати дослідження та моніторинг у напрямках раціонального природокористування, каскадного принципу використання відходів, забезпечення стійкості складних геотехноекосистем, відновлення природних ресурсів, модернізації продуктивних сил на основі екобезпечних інновацій;

- розвивати і активно впроваджувати технології екологічної реабілітації гірничодобувних регіонів; розробляти системи прогнозування ендегенних природних катастроф, удосконалення системи моніторингу, оцінки і прогнозу екзогенних надзвичайних ситуацій;

- залучитись до розгляду та вирішення проблем відновлення природного стану р. Дніпро і переводу його басейну до сталого функціонування;

- поширювати застосування систем енергозбереження, нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії, у т.ч. біоенергетики, вітроенергетики, використання сонячної енергії, геотермальної енергетики, теплових насосів;

- удосконалювати та впроваджувати сучасну нормативно-технічну документацію з питань сталого розвитку, екомоніторингу, охорони навколишнього середовища, еко – та техногенної безпеки;

- формувати та пропонувати для використання нові науково обґрунтовані стандарти збалансованого споживання товарів і послуг з урахуванням національних традицій населення;

- розширювати міжнародне співробітництво у сфері досліджень і використання досвіду вирішення глобальних і національних проблем сталого розвитку, спільних екологічних і соціальних проблем;

- з залученням засобів масової інформації, у т.ч. при проведенні щорічних Фестивалів науки, Днів довкілля, кваліфіковано популяризувати ідеї сталого розвитку, можливість участі усіх верств населення в його розбудові.

9. Закладам освіти, громадським організаціям:

- направити зусилля на розробку та впровадження комплексної програми освіти в інтересах сталого розвитку для усіх верств населення, у т.ч. для дітей і молоді, як обов'язкової складової їх шкільного та професійного навчання, а також як елемент безперервної освіти;

- сприяти роз'ясненню громадянам положень Орхуської конвенції, у т.ч. з позиції взаємозв'язків між проблемами навколишнього середовища, соціальної сфери, економіки, безпеки і особистої недоторканності;

- залучати на громадських засадах мешканців міст і сільських поселень до вирішення екологічних проблем територій, захисту та відновлення довкілля;
- здійснювати громадський контроль, експертизу проектів нормативних документів промислових, соціальних, технологічних об'єктів, природозахисних споруд, заходів щодо забезпечення переходу до сталого розвитку територій; вносити пропозиції відповідним структурам;
- активізувати участь громадських організацій у створенні громадського руху за порятунок р.Дніпро.

10. Вважати за необхідне з вдячністю відзначити видатну роль академіка О.В.Топачевського, письменників О.Гончара, С.П.Плачинди в боротьбі проти зарегулювання стоку р.Дніпро.

11. Висловити щире подяку Президії НАН України, Дніпропетровським облдержадміністрації, обласній раді, міськвиконкому, ТОВ НВП «Центр екологічного аудиту та чистих технологій», Корпорації «Укратомприлад», СП ПАТ «ММК ім. Ілліча ГЗК Укрмеханобр», заводу «Інтерпайп Сталь», ПАТ «Північний ГЗК», Дніпропетровській геофізичній експедиції «Дніпрогеофізика», ДП "ДПІ "Кривбаспроект", Інституту проблем природокористування та екології НАН України, Національному центру аерокосмічної освіти молоді України ім. О.М.Макарова, агрофірмі «Новатор», ДООЕА «Зелений Світ / Друзі Землі України», ДОО Партії зелених за всебічну підтримку, у т.ч. фінансову, за проведення VII конференції на високому рівні.

12. Відмітити вагомий внесок Інституту проблем природокористування та екології НАН України в конкретність обговорення та вирішення фундаментальних проблем природокористування, сталого розвитку, екомоніторингу, техногенної та екобезпеки, функціонування екосистеми басейну р.Дніпро.

*Рекомендації одностайно прийняті на заключному
пленарному засіданні сьомої конференції
11 жовтня 2013 р.*

Оргкомітет